

DATE NOI CU PRIVIRE LA TEZAURUL DE AUR DE LA SARASĂU

DE
CAROL KACSÓ

Tezaurul de aur de la Sarasău a fost descoperit în primăvara anului 1847¹. Din numărul foarte mare de obiecte găsite, doar o mică parte este cunoscută în literatura de specialitate: cele ce se păstrează la Muzeul național din Budapesta, publicate integral de A. Mozsolics², și, parțial, cele ce au revenit proprietarilor terenului în care a fost descoperit tezaurul. Dintre acestea din urmă, câteva sînt reproduse în lucrări din secolul trecut³. Despre ele s-a crezut pînă nu demult că sînt definitiv pierdute.

Regăsirea unei bune părți din piesele acestui ultim lot și obținerea unor informații inedite cu privire la tezaurul de la Sarasău, ne dau prilejul unei noi abordări a acestei importante descoperiri.

În scrisoarea ce consemnează condițiile de descoperire ale tezaurului, adresată de Ioan Mihályi lui Floris Romer și inserată de acesta în lucrarea în care se publică pentru prima dată descoperirea⁴, se afirmă că familiei Man din Sighetu Marmăției i-au revenit din tezaur obiecte în greutate de 2—3 funți (aproximativ 1—1,5 kg). Aceste obiecte au fost moștenite, după moartea lui L. Man, survenită la puțin timp după descoperirea tezaurului, de cei trei copii ai săi. În scrisoare sînt specificate doar piesele ce au intrat în proprietatea mamei lui I. Mihályi, Julia Man, și anume opt discuri spiralice, inele și circa 400 de perle, fără a fi amintite obiectele primite de ceilalți doi moștenitori. Probabil datorită acestui fapt, ele au rămas în afara atenției specialiștilor, nefiind menționate nici chiar în lucrările mai demult publicate.

Unica sursă de informații care precizează exact obiectele din tezaur aflate în proprietatea familiei Man este o lucrare a lui I. Mihályi despre preistoria Maramureșului, rămasă în manuscris⁵. Se arată aici că partea din tezaur moștenită de J. Man și intrată apoi în colecția familiei Mihályi o reprezintă *opt discuri spiralice, șase inele, 452 de perle și alte cîteva piese mai mici*, celorlalți doi moștenitori revenindu-le *cîte o brățară masivă de aur*, fiecare avînd diametrul de 7—8 cm. Despre cele două brățări se afirmă că sînt intru totul identice cu brățările de bronz găsite la Călinești.

¹ Locul de descoperire al tezaurului este un deal aflat la sud de localitate, în prelungirea terasei înalte din stînga riului Tisa, numit „Secătura”.

² ActaArchHung. 18. 1966, p. 15 sqq.

³ F. Romer, AK, 5, 1865, fig. 1 și 2; J. Hampel, *Bronzkor*, I, Budapesta, 1886, pl. XLIV/1 —4. Piesa Hampel, pl. XLIV/3 este identică cu piesa Romer, fig. 1.

⁴ AK, 5, 1865, p. 37 sqq.

⁵ I. Mihályi, *Pămîntul Maramureșului în preistorie* (manuscris-traducere din limba maghiară).

Depozitul de bronzuri de la Călinești a fost descoperit în anul 1862⁶. Inventarul său nu mai poate fi reconstituit⁷, este însă sigur că depozitul conținea și brățări de bronz. Dintre acestea, nouă exemplare au fost descrise de J. Hampel⁸. Pe baza acestei descrieri se cunoaște că în depozitul de la Călinești au fost două tipuri de brățări: cu secțiunea rombică și cu secțiunea rotundă. În plus, potrivit manuscrisului lui I. Mihályi, la Călinești s-au mai găsit două obiecte de aceeași formă cu brățările, dar de dimensiuni mai mari, ele avînd diametrul de aproximativ 11,5 cm. Despre acestea I. Mihályi crede „că nu împodobeau brațul, ci aveau altă destinație”. Erau, foarte probabil, verigi de picior.

În lipsa altor date cu privire la brățările din tezaurul de la Sarasău, nu mai putem stabili cu siguranță în prezent cărui tip i-au aparținut. Mai probabil ni se pare că ele erau de tipul cu secțiunea rombică, pe de o parte datorită faptului că în lotul din tezaur ajuns la Budapesta au existat astfel de piese, de dimensiuni mai mici însă⁹, pe de altă parte datorită frecvenței mai mari a acestui tip în tezaurile de aur din Transilvania și din regiunile învecinate¹⁰.

Nu este cunoscută soarta celor două brățări de aur. În cadrul familiei Iurca — una dintre moștenitoare — se păstrează și astăzi amintirea piesei provenite de la Sarasău, despre care se crede că a fost transformată, pe la sfîrșitul secolului trecut, în bijuterie¹¹.

★

În vara anului 1876, cu ocazia unei expoziții organizată la Sighetu Marmăției, a fost prezentată și colecția de antichități și piese feudale a familiei Mihályi, inclusiv obiectele de aur, care erau, potrivit unuia din inventarele publicate ale expoziției¹², opt discuri spiralice, șase inele și 452 de perle din tezaurul de la Sarasău, un inel mai mic provenit de la Ieud și un inel descoperit la Oncești. Aceste ultime două piese sînt menționate și în manuscrisul lui I. Mihályi¹³. Probabil cu această ocazie, discurile spiralice, două plăci de la capătul unor discuri, inelele și o parte din perle au fost cusute cu sîrmă subțire pe două cartoane îmbrăcate în pluș albastru, pe aceleași cartoane, după ce în prealabil au fost înșiruite pe trei sirme, fiind puse și restul perlelor.

Majoritatea obiectelor de aur amintite — șase discuri spiralice, o placă de la capătul unui disc, trei inele și 250 de perle — au fost păstrate

⁶ Această dată apare în scrisoarea lui I. Mihályi adresată lui F. Romer și diferă de cea publicată de J. Hampel, *Trouvailles*, Budapesta, 1886, p. 73 (anul 1863 sau 1865).

⁷ V. M. Petrescu-Dimbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977, p. 87 sq.; C. Kacsó, *Apulum*, 15, 1977, p. 138, nota 10.

⁸ J. Hampel, *Bronzkor*, II, Budapesta, 1892, p. 39 sq.

⁹ F. Romer, *op. cit.*, p. 43, fig. 5.

¹⁰ M. Rusu, *Acta MN*, 9, 1972, p. 34 sq.; A. Mozsolics, *Bronze -- und Goldfunde des Karpatenbeckens*, Budapesta, 1973, p. 93 sqq.; D. Popescu, *Tibiscus*, 4, 1975, p. 47 sqq.

¹¹ Informație primită de la Gh. Dăncuș, directorul Muzeului Maramureșean din Sighetu Marmăției.

¹² *Magyar orvosok és természetvizsgálók 1876 augusztus 22-től egész 28-ig Mármaros-Szigeten tartott XIX nagygyűlésének történeti vázlata és munkálatai*, Budapesta, 1878, p. 165.

¹³ Ele nu sînt consemnate în ArchÉrt, S.V., 10, 1876, p. 294, unde se publică de asemenea un inventar al expoziției de la Sighetu Marmăției. Aici se afirmă însă că la Sarasău, împreună cu piesele de aur au fost găsite și bronzuri. Această informație nu este confirmată de alte surse. Știm doar, tot pe baza manuscrisului lui I. Mihályi, că în același loc în care a apărut tezaurul a fost găsită în anul 1867 o spadă de bronz. V. și C. Kacsó, *op. cit.*, 139.

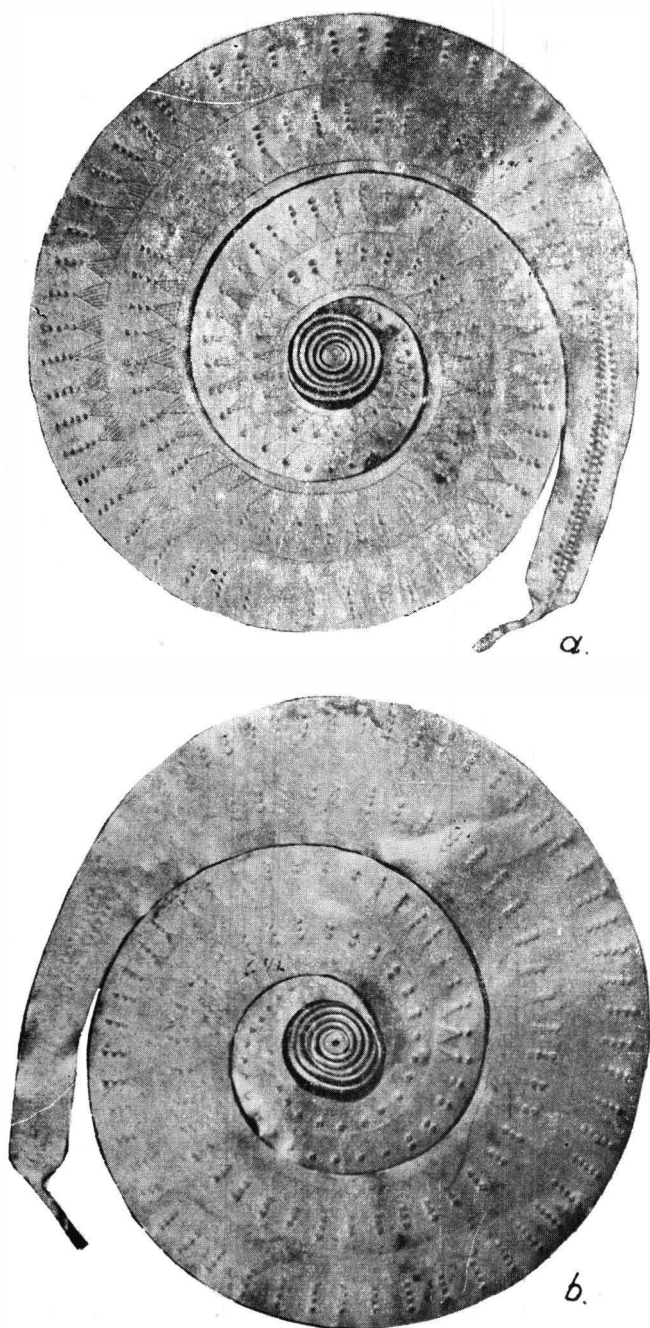
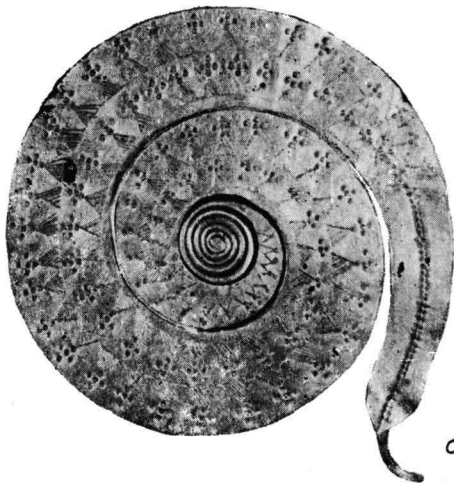

Fig. 1. Disc spiralic de la Sarasău; a fața, b spatele.

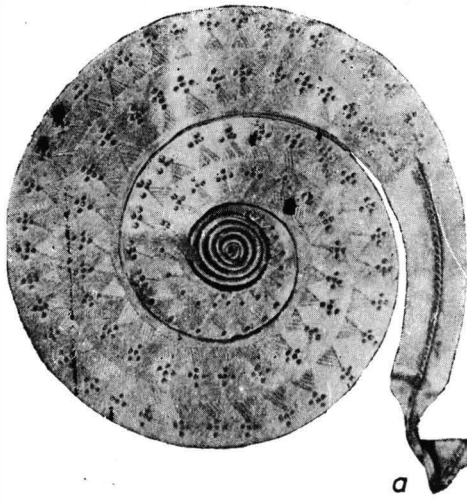

a

b

1

a

b

2

Fig. 2. Discuri spiralice de la Sarasău; 1a, 1a, 2b fața, 1b, 2b spatele.

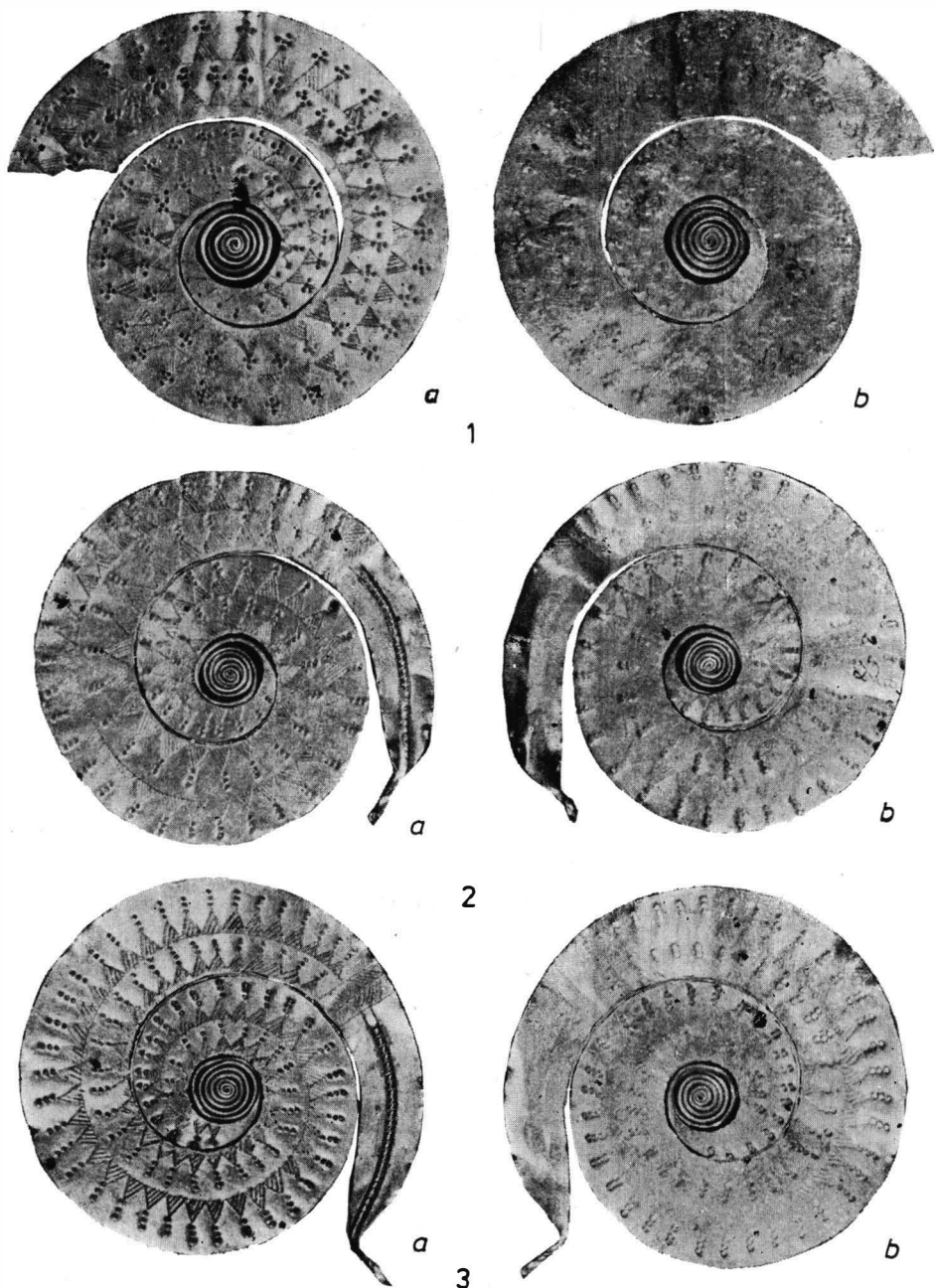

Fig. 3. Discuri spiralice de la Sarasău ; 1a 2a, 3a fața, 1b, 2b, 3b spatele.

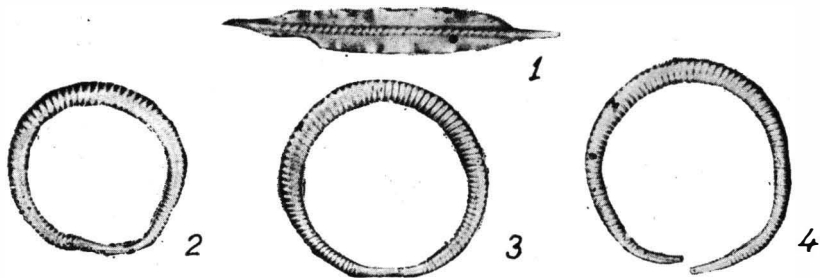

Fig. 4. Piese din tezaurul de la Sărășău; 1. placă, 2—4 inele, 5 perle.

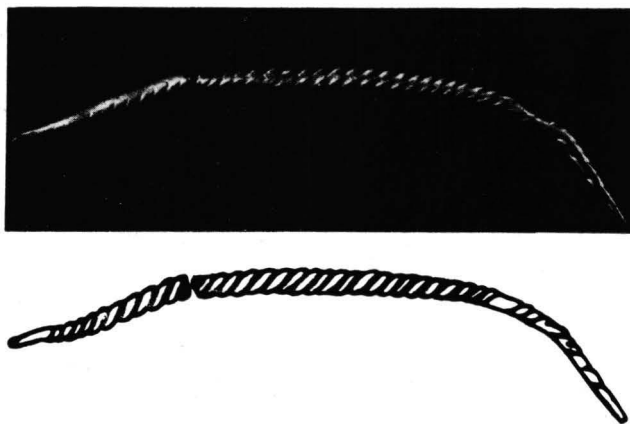

Fig. 5. Inelul de la Moftinu Mic.

pină foarte recent pe aceste cartoane, ele fiind desprinse de actualii proprietari — Sofia și Petre Mihali din Sighetu Marmației, la cererea noastră, pentru a putea fi fotografiate. Cartoanele păstrează însă în mod vizibil și urmele ampretate ale pieselor ce par astăzi definitiv pierdute: două discuri spiralice, un capăt de la un disc, cinci inele și 202 perle. Dimensiunile lor, mai puțin greutatea, pot fi stabilite astfel cu destulă precizie. Trebuie să precizăm încă faptul că sirmele cu care au fost prinse piesele pe cartoane au provocat ușoara lor deteriorare, vizibilă mai ales la discuri

★

Descrierea pieselor: 1. Disc spiralic plat din placă lată. În mijloc se subțiază și se continuă cu o sirmă spiralată, iar la capătul exterior, de asemenea subțiat, se termină într-o sirmă ușor torsionată. Ornamentat cu triunghiuri hașurate, al căror virf este marcat de unul pină la cinci puncte, iar înspre capăt cu o nervură, flancată pe ambele laturi de câte un rând de puncte. Diam. 8 cm; greutatea 22,73 g (fig. 1a — fața; 1b — spatele). 2—4. Discuri spiralice asemănătoare, din care unul are în prelungirea sirmei de la capăt o mică parte din placa terminală care era în formă de frunză, iar altul este rupt înspre capătul exterior. Triunghiurile hașurate sînt marcate la începutul spiralei de unul sau două puncte, apoi de patru sau cinci, dispuse în rozete și cruci. Diam. 5,8 cm, 5,8 cm, 5,5 cm; greutatea 15,12 g, 15,28 g, 11,66 g (fig. 2/1a, 2a; 3/1a — fața; 2/1b, 2b; 3/1b — spatele). 5—6. Discuri spiralice asemănătoare, ornamentate ca și piesa nr. 1, avînd însă între triunghiuri și nervură un decor format din două linii paralele, ce închid între ele linii scurte dispuse în formă de ace de brad. Diam. 5 cm, 5 cm; greutatea 8,33 g, 8,28 g (fig. 3/2a, 3a — fața; 3/2b, 3b — spatele). 7. Placă terminală în formă de frunză de la un disc spiralic, ce se continuă la ambele capete cu cite o sirmă cu secțiunea rotundă, ornamentată cu o nervură mediană. L. 4,1 cm; greutatea 1 g (fig. 4/1). 8—10. Inele crestate, cu capetele subțiate, neornamentate, apropiate sau suprapuse. Diam. 2,2 cm, 2,7 cm, 2,7 cm; greutatea 3,40 g, 5 g, 4,77 g (fig. 4/2—4). 11. 250 de perle de diferite dimensiuni, din care 19 au profilul bitronconic, 205 profilul rotunjit și 26 profilul drept. Greutatea între 0,08 și 0,41 g (fig. 4/5).

Dintre cele două discuri spiralice pierdute, unul avea dimensiunile și decorul identice cu piesa nr. 1, iar celălalt era identic cu piesele nr. 5 și 6. Se confirmă în felul acesta informația lui F. Romer¹⁴, potrivit căreia în colecția Mihályi au fost, după dimensiuni, trei categorii de discuri, două mari, trei mijlocii și trei mici. Tot F. Romer afirmă că cele trei discuri mijlocii aveau aceeași greutate¹⁵, ceea ce înseamnă că fragmentarea unuia dintre ele este de dată mai recentă. Dintre cele trei discuri mici a fost publicat în desen doar unul¹⁶. Spre deosebire de cele existente astăzi în colecție, acesta avea și placa de la capătul exterior. Este sigur că placa ce se mai păstrează nu aparține acestui disc, întrucît este de dimensiuni mai mari și are sirmele de la capete drepte, spre deosebire de exemplarul anterior publicat. Este foarte posibil ca ea să fi fost detașată de la discul

¹⁴ AK. 5, 1865. p. 39 sqq.

¹⁵ *Ibidem*, p. 40.

¹⁶ *Ibidem*, fig. 2.

căruia i-a aparținut încă din vechime și să facă parte din categoria de obiecte pe care I. Mihályi o denumește „alte câteva piese mai mici”, fără a le descrie mai exact. Aceleași categorii i-a aparținut cu siguranță și placa astăzi pierdută. Așa cum se poate observa din urma lăsată pe cartoul pluşat, ea a avut forma și dimensiunile identice cu placa încă existentă.

Deși colecția Mihályi conținea, pe lângă inelele de la Sarasău, și alte două inele, descoperite tot în localități aflate în Depresiunea Maramureșului, la Ieud și la Oncești, cele trei inele pe care le publicăm acum aparțin foarte probabil tezaurului de la Sarasău. În lucrarea sa despre preistoria Maramureșului, I. Mihályi spune în legătură cu inelul de la Ieud că era perfect asemănător cu cele de la Sarasău, dar mai mic decât acestea ¹⁷, iar cu privire la inelul de la Oncești afirmă că avea greutatea de 7,5 g și a fost descoperit, împreună cu alte obiecte, cu ocazia construirii unei șosele, fiind foarte asemănător cu inelele din tezaurul de la Țufalău. Descrierea dată corespunde într-adevăr cu cea a inelelor din tezaurul transilvănean, ceea ce exclude cu totul posibilitatea ca unul din inelele ce se mai păstrează din colecția Mihályi să fi fost descoperit la Oncești ¹⁸.

Marea majoritate a celor 202 de perle pierdute erau de dimensiuni reduse, cu greutatea între 0,08—0,15 g. Ele au fost scoase de pe cele trei sirme, folosite pentru prinderea lor pe cartoanele pluşate. Spre deosebire de perlele mici, fiecare din perlele mari, cu greutatea între 0,39—0,41 g, au fost fixate separat pe aceste cartoane și ele există și în prezent.

Piese achiziționate de Muzeul național din Budapesta (patru discuri spiralice, o placă terminală fragmentară, trei pandantive semilunare, două inele mai mari cu secțiunea rombică, 86 de inele crestate și 64 de perle) și cele revenite familiei Man (opt discuri spiralice, două plăci terminale, două brățări masive, șase inele crestate și 452 de perle) nu reprezintă decât o mică parte a tezaurului de la Sarasău. Atît în scrisoarea publicată în 1865, cit și în lucrarea rămasă în manuscris, I. Mihályi afirmă că partea cea mai însemnată din tezaur a fost împărțită între locuitorii din Sarasău și Sighetu Marmației, iar multe din obiectele confiscate de autorități, confiscarea făcîndu-se fără acte oficiale, au fost apoi înstrăinate ¹⁹. N-ar fi exclus deci ca tezaurul și piesele de aur publicate ca provenite de la Sighet și din comitatul Maramureș ²⁰ să fi aparținut de fapt tezaurului de la Sarasău. Dealtfel, pentru unele dintre ele se precizează că au fost descoperite

¹⁷ Din urmele amprete pe cartoanele ce au servit ca suport pentru piesele de aur din colecția Mihályi, am putut stabili că unul din inele avea diametrul de 1,5 cm, fiind cel mai mic dintre cele opt. În mod aproape cert, acesta era inelul descoperit la Ieud.

¹⁸ Inelul de aur de la Oncești, deși astăzi foarte probabil pierdut, are o importanță deosebită, el reprezentînd una din puținele mărturii din Țara Maramureșului anterioare perioadei târzii a epocii bronzului, fiind și cea mai veche piesă de aur din această zonă. În cursul unor cercetări de teren efectuate în primăvara anului 1973 împreună cu R. Popa și R. Harhoiu, în stînga riului Iza, la marginea de nord-vest a localității Oncești, în imediata apropiere a șoselei Vadu Izei-Săcel, am găsit urmele unei așezări din epoca bronzului. Este posibil ca tot aici să fie fost descoperit și inelul de aur.

¹⁹ Doar de la descoperitorul tezaurului au fost reținute obiecte în greutate de 9 pfunzi (circa 4,5 kg), v. AK, 5, 1865, p. 38. Cifra consemnată de I. Mihályi i-a făcut pe unii autori să considere că ea corespunde cu greutatea întregului tezaur v. D. Popescu, *Materiale*, 2, 1956, p. 228; M. Rusu, *op. cit.*, p. 48. M. Roska, *Repertorium*, p. 256, nr. 38 apreciază greutatea tezaurului, în mod cu totul ipotetic, pornind tot de la informația lui I. Mihályi, la aproximativ 9 kg.

²⁰ J. Hampel, *op. cit.*, II, p. 81 sqq; ArchÉrt, 14, 1894, p. 185; ArchÉrt, 18, 1898, p. 374; M. Roska, *loc. cit.*; A. Mozsolics, *ActaArchHung*, 18, 1966, p. 23; S. Foltiny, ANMW, 72, 1968, p. 703 sq.; M. Rusu, *op. cit.*, p. 48 sq.

în împrejurimile Sighetului, iar localitatea Sarasău se află în imediata apropiere a acestui oraș.

Discurile spiralice din tezaurul de la Sarasău au fost considerate fie podoabe prinse în păr (*Lockenringe*), fie fibule, fie pandantive în formă de ochelari (*Brillenspirale*)²¹. A. Mozsolics le aseamănă cu pandantivele spiralice din tezaurul de la Rozsály²². Dar plăcile în formă de frunză aflate în prelungirea discurilor spiralice se deosebesc de plăcile ce leagă capetele spiralice ale pandantivelor de la Rozsály, ele fiind plate și nu îndoite ca și la acestea din urmă. Ornamentarea pe o singură față a discurilor, precum și poziția în care stau plăcile aflate în prelungirea lor, presupun mai degrabă că ele erau aplicate pe un material (lemn, piele sau textile). Piesele cu care prezintă cea mai mare asemănare sînt pandantivele de la Stockheim, Saas și Heglau²³, formate din cîte două discuri confecționate din sîrmă răsucită ce se continuă cu o placă spiralată, ornamentată cu diferite motive geometrice. Deși aceste pandantive datează din aceeași perioadă ca și tezaurul de la Sarasău, nu avem totuși toată certitudinea că discurile spiralice din acest tezaur au aparținut unor pandantive în formă de ochelari, mai ales datorită faptului că acestui tip de podoabă îi lipsesc, cel puțin din cîte cunoaștem în prezent, antecedentele locale. S-ar putea ca discurile de la Sarasău să fi constituit prin formă, ornamentație și dispunere fie un cadru decorativ mai pretențios, fie un ansamblu simbolic legat de cultul solar, ele fiind organizate într-un mod asemănător cu decorul spiralic de pe străchinile din prima fază a necropolei tumulare de la Lăpuș, unde acest decor, sigur cu rosturi simbolice, este de cele mai multe ori format din patru grupuri de cîte trei spirale de dimensiuni diferite, dintre care cea mai mare este plasată aproximativ la mijlocul înălțimii vasului, cea mijlocie aproape de buză, iar cea mică aproape de fund²⁴. Uneori, spiralele de pe străchinile de la Lăpuș sînt însoțite, ca și la discurile de la Sarasău, de triunghiuri.

Pendantivele semilunare de tipul celor de la Sarasău apar destul de rar în tezaur (Coruia, Vásárosnamely, Nyiregyháza—strada Petöfi, Vancsod)²⁵ și lipsesc din depozitele de bronzuri²⁶. Datarea lor este dependentă de piesele cu care se află în asociere. A. Mozsolics le încadrează, pe baza acestor asocieri, în grupul Opályi²⁷.

Inelele crestate, frecvente în tezaur și depozite de bronzuri, sînt de trei variante : cu creștături dese, cu creștături rare și cu creștături ce

²¹ D. Popescu, *loc. cit.*; E. Zaharia, *Dacia*, N. S., 3, 1959, p. 126; idem, *Dacia*, N.S., 9, 1965, p. 102; S. Foltiny, *op. cit.*, p. 707; M. Rusu, *op. cit.*, p. 38 și nota 39.

²² Acta ArchHung, 18, 1966, p. 28

²³ H. Müller-Karpe, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, Berlin, 1959, I, p. 144 sqq.; II, pl. 158/60, 61 (Stockheim), pl. 159 A/3, 4 (Saas), pl. 160 A/2—4 (Heglau)

²⁴ C. Kacsó, *Dacia*, N.S., 19, 1975, fig. 2, 4.

²⁵ S. Foltiny, *op. cit.*, p. 704, pl. 2 (Coruia); A. Mozsolics, *Bronze — und Goldfunde*, p. 209, pl. 95/4—5 (Vásárosnamely); idem, ActaArchHung, 18, 1966, p. 15, fig. 1/2, 3 (Nyiregyháza-str. Petöfi); *ibidem*, p. 29 (Vancsod). A. Mozsolics, *loc. cit.*, menționează încă două exemplare mai mici, provenite dintr-o localitate necunoscută, despre care S. Foltiny, *op. cit.*, nota 51 presupune că s-ar găsi în nord-estul Ungariei sau nord-vestul României.

²⁶ M. Rusu, *op. cit.*, p. 38.

²⁷ *Bronze — und Goldfunde*, p. 99.

alternează cu torsiuni false. Dintre acestea, varianta cea mai veche, căreia îi aparțin toate exemplarele de la Sarasău, este cea cu creștături dese. Astfel de inele au fost găsite la Coruia²⁸, Rupea²⁹, Sarmizegetusa³⁰, Seini³¹, Tg. Mureș³², Sárzasadány³³, poate și Apoldu de Sus³⁴ (tezaur), la Bătarci³⁵, Gemzse—Égetterdö³⁶, Olcsvaapáti II³⁷, Volovec³⁸ (depozite de bronzuri). La acestea se adaugă piesele considerate ca provenite de la Sighet și „comitat Maramureș”, care însă s-ar fi putut să facă parte, așa cum am presupus mai sus, tot din tezaurul de la Sarasău, inelul de mici dimensiuni de la Ieud, ce a fost menționat într-o lucrare din secolul trecut, dar a scăpat atenției cercetării moderne, un inel descoperit în anul 1971 la Moffinu Mic (jud. Satu Mare), pe locul numit *Dealul* (fig. 5), precum și inelele găsite în necropola tumulară de la Lăpuș: patru în tumulul 2, din care trei sînt cu capetele subțiate, al patrulea avînd capetele unite prin sudare, și unul în tumulul 4³⁹. Cele patru inele din tumulul 2 au fost găsite pe vatra de incinerare, împreună cu un topor cu disc și spin miniatural de tip B₃, lamă de pumnal și 108 perle de aur, iar inelul din tumulul 4, descoperit tot pe vatra de incinerare, a avut alături un topor cu disc și spin masiv de tip B₃, o lamă de pumnal și 121 de perle de aur. Cei doi tumuli aparțin primei faze a necropolei. În inventarul lor sînt prezente în cantitate mare și vase decorate cu motive spiralo-geometrice, realizate prin excizie-incizie.

Depozitele de bronzuri în care apar inelele crestate — varianta Sarasău — sînt contemporane cu prima fază a necropolei de la Lăpuș. Ele conțin bronzuri caracteristice grupului timpuriu de depozite Uriu, respectiv Opályi: spadă de tip Nenzingen, topoare cu disc și spin de tip B₃ și B₄, topor de tip Drajna, topoare cu manșonul prelungit în dreptul cefii de tip Șant (Ungureni), celturi cu plisc masive cu secțiunea rectangulară, brățări ovale cu secțiunea rotundă etc.

Încadrarea cronologică a primei faze a necropolei de la Lăpuș și a depozitelor timpurii ale grupelor Uriu și Opályi permite concluzia sigură că inelele crestate — varianta Sarasău — reprezintă podoabe tipice pentru perioada tirzie a epocii bronzului. Inelele cu creștături rare și cele cu creștături ce alternează cu torsiuni false (varianta Brăduț) sînt de dată mai recentă, ele aparținînd perioadei Hallstatt B₁⁴⁰.

²⁸ S. Foltiny, *op. cit.*, p. 704, pl. 2.

²⁹ A. Mozsolics, *op. cit.*, p. 197.

³⁰ *Ibidem*, p. 209, pl. 95/6.

³¹ M. Roska, *op. cit.*, p. 275, nr. 233; A. Mozsolics, *op. cit.*, p. 207.

³² M. Rusu, *op. cit.*, p. 50; A. Mozsolics, *op. cit.*, p. 199.

³³ A. Mozsolics, *Praehistorica*, I, Basel, 1950, p. 30, pl. X/10.

³⁴ D. Popescu, *op. cit.*, fig. 140/1.

³⁵ M. Macrea și C. Kacsó, *St. ComSatu Mare*, 1972, pl. XXV/1—3.

³⁶ A. Mozsolics, *Bronze — und Goldfunde*, p. 138, pl. 66/7. Spre deosebire de celelalte piese citate, în inelul de la Gemzse creștăturile acoperă și capetele.

³⁷ A. Mozsolics, *op. cit.*, p. 164, pl. 34/8.

³⁸ K. Bernjakovič, *SlovArch*, 8, 1960, 2, p. 353; A. Mozsolics, *op. cit.*, p. 189.

³⁹ C. Kacsó, *op. cit.*, p. 49, fig. 1/12—15 (inelele din tumulul 2). Inelul din tumulul 4 este inedit.

⁴⁰ D. Popescu, *op. cit.*, p. 288, fig. 138/1—8; M. Petrescu-Dimbovița, *op. cit.*, p. 127, pl. 302 (depozitul de la Brăduț); Vl. Dumitrescu, *Dacia*, S. V., 5—6, 1935—1936, fig. 1/15-19 (depozitul de la Tăuteu); A. Mozsolics, *ArchÉrt*, 96, 1969, 1, p. 64, fig. 3 (depozitul de la Tiszakarád II); J. Pastor, *SlovArch*, 8, 1958, 2, pl. VII/11—19 (așezarea de la Somotor). V. și M. Rusu, *op. cit.*, p. 36.

Inelele cu secțiunea rombică sînt de asemenea caracteristice perioadei tîrzii a epocii bronzului. În multe tezaure sau depozite ele sînt asociate cu inelele crestate — varianta Sarasău ⁴¹.

Perlele reprezintă categoria cea mai numeroasă și cu cea mai îndelungată folosință dintre obiectele de aur. Ele apar încă în perioada eneolitică ⁴², fiind apoi confecționate pe tot parcursul epocii bronzului și Hallstatt-ului timpuriu pe largi spații geografice ⁴³. Perlele de aur sînt prezente și în inventarul ambelor faze ale necropolei de la Lăpuș. În prima fază, marea lor majoritate sînt de formă sferoidal-turtită cu profil rotunjit, cele cu profil bitronconic fiind extrem de puține, în timp ce în faza a doua situația este inversă; numărul perlelor cu profil bitronconic, acestea avînd și dimensiuni mai mari, depășește substanțial pe cele de alte forme. Trebuie să precizăm că în faza a doua a necropolei, singurele obiecte de aur sînt perlele (163 în tumulul 6, în inventarul căruia mai este prezent și un opritor de bronz, ce are o analogie exactă în depozitul de tipare de la Ciumești ⁴⁴, 19 în tumulul 9 și 2 în tumulul 20). Desigur, situația sesizată la Lăpuș în privința deosebirilor de formă a perlelor din cele două faze ale necropolei nu reflectă evoluția tipologică a acestei categorii de podoabă, în alte complexe închise, cum este și tezaurul de la Sarasău, perlele de aur de diferite forme și mărimi găsindu-se asociate.

În lipsa unei periodizări proprii Transilvaniei, pentru încadrarea cronologică a diverselor descoperiri din epoca bronzului și fierului s-a apelat de cele mai multe ori la clasicul sistem cronologic al lui P. Reinecke, sau, eventual, la variantele îmbunătățite ale acestuia pentru diversele regiuni ale Europei centrale.

Realitatea arheologico-istorică demonstrează însă din ce în ce mai evident imposibilitatea racordării în toate cazurile a descoperirilor transilvănene la sistemul cronologic central-european. În același timp se pune tot mai mult sub semnul întrebării opinia potrivit căreia depozitele de bronzuri și tezaurele de aur constituie grupe sau serii ce aparțin unor orizonturi cronologice clar delimitate, care au fost depuse sau ascunse concomitent în pămînt. Aducînd ca argument imposibilitatea cunoașterii unor cauze istorice care să fi determinat la un moment dat îngroparea simultană a unor valori, A. Vulpe formulează părerea că depozitele de bronzuri, pe care le denumește de tip Uriu — Dragomirești, caracterizează un interval de timp de circa două secole, depozitele mai noi ale acestui tip fiind contemporane cu depozitele-turnătorii de la Uioara, Șpălnaca,

⁴¹ S. Foltiny, *op. cit.*, fig. 1 și 2 („Sighet” și Coruia); A. Mozsolics, *Præhistorica*, 1, Basel, 1950, pl. XI (Sárazsádány); idem, *Bronze — und Goldfunde*, p. 189 (Volovec); M. Macrea și C. Kacsó, *op. cit.*, pl. XXV/1 (Bătarci).

⁴² A. Mozsolics, *Bronzefunde des Karpatenbeckens*, Budapesta, 1967, p. 72; S. Foltiny, *op. cit.*, p. 706.

⁴³ S. Foltiny, *op. cit.*, pl. 3/4 (Armeniș); D. Popescu, *op. cit.*, fig. 135/4; N. Burda, *Tezaure de aur din România*, București, 1979, fig. 15 (Boarta); M. Roska, *op. cit.*, p. 151, nr. 33 (Mănăstireni); V. Căpitanu și V. Ursachi, *Carpica*, 11, 1979, fig. 2/1; 4/1, 2 (Răcătău); M. Roska, *op. cit.*, p. 226, nr. 53 (Simeria); A. Mozsolics, 46—47 *BerRGK*, 1965—1966, pl. 17/5 (Șmig); D. Garașanin, *Katalog der vorgeschichtlichen Metalle*, Belgrad, 1954, pl. 2, 53/5 (Velika Vrbaica) și pl. 46/2, 3 (localități necunoscute din Iugoslavia); F. Tompa, *ArchÉrt.*, 42, 1928, fig. 94/30 (Hangospuszta); T. Kovács, *ArchÉrt.*(95, 1968, 2, fig. 3 (Kötegyán); A. Mozsolics, *Bronzefunde des Karpatenbeckens*, pl. 71/20 (Orosipuszta); I. Bona, *Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen*, Budapesta, 1975, pl. 198 C/11, 12 (Tiszafüred — Ásotthalom); L. Hajek, *AR*, 6, 1954, fig. 254—256 (Barca).

⁴⁴ M. Petrescu-Dimbovița, *op. cit.*, pl. 133/5b, 9 a.

Aiud etc.⁴⁵ Analiza combinațiilor de obiecte din depozitele ce au fost inseriate în perioadele Reinecke Bronz D și Hallstatt A arată că există depozite care pot fi clar deosebite din punct de vedere cronologic, dar sînt și depozite a căror limitare la un interval scurt de timp nu poate fi realizată, intrucît ele conțin piese cu o evoluție mai îndelungată⁴⁶.

Perioada de apogeu a metalurgiei bronzului și aurului din nordul și nord-vestul Transilvaniei coincide cu o perioadă de stabilitate etnică, transformările culturale datorîndu-se în special unei evoluții interne, în cadrul căreia se petrece și fenomenul de abandonare a unor forme ceramice și motive decorative și adoptarea altora. Acest proces de evoluție culturală a fost clar sesizat în cadrul necropolei de la Lăpuș. Tumuli de aici au fost ridicați de populația locală, care a păstrat în mai multe aspecte caracteristicile Suciului clasice, ce datează încă din perioada mijlocie a epocii bronzului. Aceste caracteristici sînt mai pregnante în prima fază a necropolei, pe ceramica căreia se constată prezența masivă a ornamentului excizat-incizat. În faza a doua a necropolei acest decor este abandonat treptat, locul lui fiind luat de decorul canelat. Chiar dacă apariția în faza a doua a necropolei a procedurii de ardere al ceramicii, prin care se realizează vase negre în exterior, roșii în interior, eventual și prezența decorului canelat, ar putea fi considerate ca rezultate ale unor influențe externe, faptul că marea majoritate a ceramicii este de aceeași factură cu cea din prima fază și chiar decorul canelat este adoptat într-o manieră specifică, ce se apropie sau se identifică cu stilul decorativ al primei faze, argumentează concluzia că necropola de la Lăpuș este expresia unei dezvoltări neîntrerupte, petrecută în cadrul acelorași comunități. Piese de bronz și tiparele pentru turnat bronzuri descoperite în tumuli fazei Lăpuș II dovedesc de asemenea continuitatea activității metalurgice pe tot parcursul etapei istorice în care se încadrează necropola. Cu excepția opritorului deja menționat din tumulul 6, a cărui singură analogie exactă se găsește într-un depozit mai recent, restul obiectelor de bronz (seceră, pandantive în formă de 8, brățară ovală cu secțiunea rotundă, perle mari, turtă perforată) și tiparele de celt cu secțiunea rectangulară și de topor cu disc și spin își au analogiile fie doar în depozite mai vechi, ce au fost încadrate în perioada Reinecke Bronz D, fie și în astfel de depozite și în depozite mai noi, încadrate în perioada Hallstatt A.

Evoluția istorică din nordul și nord-vestul Transilvaniei arată în mod evident că între perioadele corespunzătoare cu Reinecke Bronz D și Hallstatt A nu există cezură⁴⁷, datările mai restrinse ale depozitelor de bronzuri putînd fi realizate fie în funcție de cronologia mai fină a unor tipuri de bronzuri, în special a spadelor și a variantelor de topoare cu disc și spin, fie în funcție de asocierile mai frecvente a unor categorii de bronzuri. Desigur, unele din depozite, tocmai datorită specificului metalurgiei locale, și anume confecționarea unor bronzuri timp îndelungat fără modificări tipologice esențiale, nu pot fi datate cu o precizie prea mare.

Tezaurile de aur, din cauza variației mai mici de obiecte pe care le conțin și a valorii lor intrinsece, care poate determina un decalaj mai

⁴⁵ SCIVA, 27, 1976, 4, p. 15.

⁴⁶ T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei*, București, 1978, p. 108.

⁴⁷ În urma analizei materialului de la Pecica și T. Soroceanu, *Cultura Mureș* (rezumatul tezei de doctorat), Cluj-Napoca, 1978, ajunge la concluzia că perioadele Bronz D și Hallstatt A nu pot fi rupte una de alta.

mare de timp între momentul confecționării și cel al depunerii diverselor piese decât în cazul depozitelor de bronzuri, sint și mai greu de încadrat în faze restrinse. Totuși, tezaurul de la Sarasău, mai ales pe baza analogiilor inelelor crestate, se datează cu destulă siguranță la începutul perioadei tirzii a epocii bronzului.

Acestei perioade îi aparțin și alte descoperiri de la Sarasău: un depozit de bronzuri ce conține în exclusivitate topoare cu disc și spin de tip B₃ și B₄⁴⁸, o spadă de tipul cu disc la miner, un capăt de centură și o brățară cu secțiunea rotundă, ornamentată cu registre de crestături verticale, ce alternează cu registre de triunghiuri hașurate alăturate⁴⁹. Din păcate, în lipsa unor ample cercetări arheologice sistematice, stabilirea apartenenței culturale a acestor descoperiri și a altora contemporane din Depresiunea Maramureșului nu poate fi făcută în momentul de față decât ipotetic.

Judecând după harta descoperirilor culturii Suci de Sus din Transilvania⁵⁰, zona Maramureș a aparținut cu siguranță ariei de răspândire a acestei culturi. În urma unor cercetări de teren, au fost identificate mai multe așezări din epoca bronzului (Birsana, Bogdan Vodă, Călinești, Oncești, Sarasău — pe locul numit *Vaşcapău*, nu departe de locul unde s-a descoperit tezaurul, Săpînța, Sirbi)⁵¹. Fragmentele ceramice găsite la suprafață nu permit însă atribuirii mai exacte. Doar prezența în număr mare a unor fragmente ornamentate cu striuri pare să indice apartenența lor la cultura Suci de Sus. Singura așezare din care avem până în prezent o cantitate mai substanțială de materiale este cea de la Giulești — punctul *Valea Mestecăniș*⁵². Foarte probabil, această așezare aparține chiar fazei de început a culturii Suci de Sus.

În Depresiunea Maramureșului au fost găsite de asemenea mai multe așezări cu ceramică canelată, neagră în exterior, roșie în interior (Sighetu Marmației — așezare întărită cu val și șanț pe dealul *Solovan*⁵³, Bogdan Vodă⁵⁴, Birsana, Crăciunești, Ieud, Șieu — două puncte și altele). Doar despre unele din aceste așezări se poate afirma că aparțin cu siguranță unei etape evaluate a culturii Gáva.

Spre deosebire deci de alte zone ce au aparținut culturii Suci de Sus, cum sint Depresiunile Lăpușului și Sălajului, unde procesul de evoluție ce a dus la apariția ceramicii canelate este în suficientă măsură lămurit⁵⁵, din Maramureș lipsește deocamdată tocmai aspectul intermediar dintre culturile Suci de Sus și Gáva, aspect căruia îi corespund de fapt marea majoritate a descoperirilor de bronzuri și de aur din această zonă.

Este însă foarte probabil că nu s-au produs nici în Maramureș restructurări demografice importante în cursul perioadei tirzii a epocii bron-

⁴⁸ F. Nistor și A. Vulpe, SCIV, 20, 1969, 2, p. 182, fig. 1 B și 2A; C. Kacsó și N. Bura, ActaMN, 11, 1974, p. 1 sqq., fig. 1.

⁴⁹ C. Kacsó, Apulum, 15, 1977, p. 135, fig. 4/2—4.

⁵⁰ T. Bader, PZ, 54, 1979, fig. 1.

⁵¹ Materiale inedite păstrate la muzeele din Sighetu Marmației și Baia Mare.

⁵² Cercetări R. Popa și M. Zdroba. Materialul inedit la muzeul din Baia Mare.

⁵³ K. Horedt, *Așezarea fortificată din perioada tirzie a bronzului de la Sighetu Marmației*, Baia Mare, 1966.

⁵⁴ R. Popa și M. Zdroba, *Șantierul arheologic Cuhea*, Baia Mare, 1966, p. 43 sp., fig. 31.

⁵⁵ Pentru descoperirile din epoca bronzului din Depresiunea Sălajului v. C. Kacsó, ActaMP, 4, 1980, (sub tipar).

zului, populația locală, de factură Suciul de Sus, continuându-și și aici evoluția, ea adoptând la un moment dat ceramica canelată. Mai degrabă sînt de presupus anumite schimbări, chiar de natură demografică, la sfîrșitul acestei perioade, pe care o considerăm aproximativ corespunzătoare cu mijlocul perioadei Hallstatt A.

NEUE DATEN BEZÜGLICH DES GOLDFUNDES VON SARASĂU

ZUSAMMENFASSUNG

Von dem im Jahre 1847 in Sarasău entdeckten Goldfunde, waren nur einige, vom Ungarischen Nationalmuseum erworbene Stücke bekannt und teilweise jene die der Familie Mihályi zugekommen waren. Von den letzteren wurden einige in Veröffentlichungen des vorigen Jahrhunderts erwähnt³. Von diesen dachte man bis vor kurzem, daß sie endgültig verloren seien.

Auf Grund einer Arbeit I. Mihályis über die Vorgeschichte des Maramuresch, Arbeit die als Manuskript geblieben ist, sowie einiger Mitteilungen in einer älteren Veröffentlichung¹², stellt der Verfasser fest, daß bei den Besitzern des Grundstückes in welchem die Funde gemacht wurden, folgende Stücke aus dem Goldfund von Sarasău vorhanden waren: acht Spiralscheiben, zwei Platten von Spiralscheiben, zwei massive Armreifen, sechs enggerippte Ringe und 452 Perlen. Von den zwei massiven Armreifen sagt Mihályi, daß sie in jeder Beziehung mit den Bronze-armreifen identisch waren, die im Bronzefund von Călinești gefunden wurden. Heute können wir nicht mehr mit Sicherheit den genauen Typus des Armreifens im Goldfund von Sarasău feststellen, da sich in Călinești zwei Typen von Armreifen befanden usw. mit rundem und mit rombischem Durchschnitt.

Von den aufgezählten Stücken sind noch vorhanden: sechs Spiralscheiben, eine Platte, drei enggerippte Ringe und 250 Perlen (Abb. 1—4).

Der Goldfund von Sarasău datiert von Anfang der späten Bronzezeit und ist zeitgenössisch mit der ersten Phase der Hügelnekropolis von Lăpuș sowie mit den frühen Bronzefunden der Gruppe Uriu bzw. Opályi.

Da es nur wenige systematische archäologische Untersuchungen des Maramuresch gibt, ist die kulturelle Zugehörigkeit des Goldfundes von Sarasău sowie zahlreicher anderer gleichzeitiger Funde, vorderhand nur hypothetisch feststellbar. Man weiß aber mit Sicherheit, daß auch diese Zone zum Verbreitungsbereich der Suciul de Sus-Kultur gehörte. Falls man die geschichtlichen Verwandlungen in Betracht zieht, die in anderen, durch die Gemeinschaften dieser Kultur besiedelten Territorien stattgefunden haben, z.B. in den Niederungen von Lăpuș und Sălaj, kann man annehmen, daß auch im Maramuresch keine nennenswerten demographischen Umwandlungen während der späten Bronzezeit vor sich gingen und die örtliche Bevölkerung der Suciul de Sus-Faktur in ihrer Entwicklung

hier fortfuhr und zu einem gewissen Zeitpunkt die kannelierte Keramik adoptierte.

Im Manuskript des I. Mihályi sind noch zwei weitere Goldstücke aus dem Maramuresch erwähnt usw. ein Ring von Oncești, von dem man sagt, daß er vollkommen den Ringen aus dem Goldfund von Țufalău gleicht, sowie ein Ring von Ieud identisch mit denen von Sarasău, jedoch kleiner als jene.

Desgleichen ist noch ein Ring veröffentlicht worden, der zufälligerweise im Jahre 1971 in Moftinu Mic, Bez. Satu Mare, entdeckt wurde (Abb. 5).

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Spiralscheibe von Sarasău; a Vorderseite, b Rückseite.

Abb. 2. Spiralscheiben von Sarasău; 1a, 2a Vorderseite, 1b, 2 b Rückseite.

Abb. 3. Spiralscheiben von Sarasău; 1a, 2 a, 3 a Vorderseite, 1b, 2b, 3b Rückseite.

Abb. 4. Stücke aus dem Goldfund von Sarasău; 1 Platte, 2–4 Ringe, 5 Perlen.

Abb. 5. Der Ring von Moftinu Mic.

